

ljati le tuja krajevna imena, bi prišli do čudnih neumnosti. Gledališki list bi pisal, da je prišel Bogo Leskovic iz Wiena. Zgodovinski učbeniki bi pripovedovali o rimskem (rimljanskem, romanskem?!) središču Romi. Ob naši Novi Gorici bi nenadoma stala Gorizia. V Prešernu bi brali: Ceste tebi ne zapiram / ne v Trieste, Wien in Graz! In priznati bi morali logiko italijanskemu okupatorju, ki je dovolil medvojno izdajo Levstikovega »Martina Krpana« le z italijanskimi krajevnimi imeni, tako da je n. pr. Krpan cesarju razlagal, da je »uže v Fiumi bil, tudi v Capo d' Istria«.

Zato naj Gradec ostane Gradec. Ne vljudnost ne državni ne kulturni oziri nam ne narekujejo, da bi ga ponemčili.

V. Smolej

PRIPOMBA K ELIPSI V SLOVENSKI SINTAKSI

Razmejitev, kaj sodi v slovnični oddelek o sintaksi, kaj samo v slovar, je marsikdaj težavna. Oddelek slovnice obravnavajo celo vrsto stvari le pod drugačnimi razgledi, da postane preglednost večja, uporaba pa lažja. Slovar zajema tudi druga slovnična poglavja, predvsem seveda sintakso, loči pa se od drugih slovničnih oddelkov po svoji ureditvi zaradi namena, ki mu služi, in ker podaja v preglednem abecednem redu vse besedišče jezika. Tako lahko rečemo, da je kar dosti stvari, ki jih moramo obravnavati v več oddelkih slovnice, posebno pa veliko takih, ki jim gre mesto v slovarju in sintaksi.

Ozka povezanost med sintakso in slovarjem je očitna. Dober slovar mora zajeti vso sintakso, vse sintaktične posebnosti, tudi take, ki jih krajše opisne slovnice ne morejo obravnavati.

V četrti izdaji Breznikove Slovenske slovnice je na primer le kratek odstavek o nepopolnih ali eliptičnih stavkih. Tako tudi v najnovejši slovenski slovnici iz leta 1956. Po tej so nepopolni stavki taki, ki jim manjka kak pomemben stavčni člen, na primer pomožni glagol (Dolga bolezen — gotova smrt) ali povedek (Ti očeta do praga, sin tebe čez prag). Pravi nepopolni stavki so po tem priročniku le taki, ki nimajo povedka. O drugačnih elipsah naše slovnice molče.

Eliptični stavki v širšem pomenu besede ali na kratko elipse v jeziku, posebno v pogovornem, niso redke. V sintaksi, in ker te ne moremo strogo ločiti od drugih slovničnih oddelkov, v slovnici nasploh, bi moralo biti zato elipsi odkazano več prostora. To velja seveda tudi za slovar.

Za primer elipse naj vzamem izpuščanje nedoločnika za glagoli, ki jih imenuje slovnica glagole nepopolnega pomena, kot so: biti, moči, morati, hoteti, dati, utegniti, pustiti, namerjati, marati, želeti, smeti, dovoliti, misliti itd. Primerov iz ljudske in knjižne rabe je za to v izobilju: danes ne morem nikamor (iti); nič mi ne more (prizadeti); tobaka ne morem več (kaditi); zdaj pa res moram domov (iti); moram ven (iti); noče mi v glavo; noče mi iz glave; ne dá mu k sebi (priti); ne utegnem sam na pošto (iti); ne pusti me k sebi; jutri namerjam v semenj (iti); želim proč (iti); ne maram še domov (iti); bolnik ne sme iz postelje (vstati); namenil sem se v gledališče (iti).

Več kot v slovnica beremo o tem v slovarjih, predvsem seveda v Pleteršniku, čeprav tudi tam marsičesa pogrešamo. Pod geslom *moči* ima tele primere: kaj si more, was kann er dafür; ne morem vsemu kaj, ich kann nicht alles bestreiten, tun; ni mi moči vsemu kaj; sam sebi ne morem kaj, ich kann mir selbst nicht helfen; njemu ne morem nič, ich kann ihm nichts anhaben; kaj mu neki morejo, was können sie ihm denn anhaben; žaba ne more orehu kaj, ein Frosch kann eine Nuss nicht zerbeissen; ne more ga, er kann ihn nicht leiden.

Pri glagolu *morati* Pleteršnik nima takih primerov, čeprav bi jih mogli najti dovolj v ljudskem in knjižnem jeziku.

Za glagol *dati* bi mogli iz Pleteršnika navesti primer: niso mu dali v hišo, to je, niso mu dali stopiti v hišo.

Pod geslom *hoteti* beremo v Pleteršniku pripombo: infinitiv (iti, imeti, storiti itd.) je pogosto izpuščen: kam hočete; otročiči hočejo kruha; kaj čem s teboj, was soll ich mit dir anfangen; to mu ni hotelo v glavo, das wollte ihm nicht einleuchten; kaj hočete od mene?

Nekaj primerov ima Pleteršnikov slovar tudi za elipso pri glagolu nameniti se: nameniti se kam, einen Weg oder einen Gang zu machen sich vornehmen; letos sem se na Gorenjsko namenil. Za več naštetih glagolov pa tudi v Pleteršniku ni zgledov.

Kakor je razvidno, je elipsa zlasti pogostna v stavkih s prislovi in prislovnimi izrazi. Ti pa dobe včasih poseben pomen. Poskušajmo analizirati stavek: ga še ni domov. Prislov »domov« nima tu pravega logičnega mesta. Docela logično bi bilo: »še ni prišel domov« ali »ga še ni doma«. Od kod »domov« v stavku: ga še ni domov? Očitno iz neizrečenega stavka, ki ga govoreči v govoru izpusti, nezavestno pa njegovo misel izrazi v formuliranem stavku s tem, da prislov v njem zamenja s prislovom neformuliranega stavka. Drug primer: vsaj menili se niso več o njem, ker jim je bil izpred oči. Očitno sta tudi ta dva stavka strnjena v enega samega in drugi stavek je zamenjal svoj prislov s prislovom prvega. Podobno si moramo razložiti stavek: je že iz nevarnosti. Rešil se je iz nevarnosti, zato je zdaj iz nevarnosti. Tako stavek »je že iz nevarnosti« ne pove samo, da zdaj ni v nevarnosti, temveč še to, da je bil v nevarnosti, da pa se je iz nje pravkar rešil.

Včasih stoji prislov ali prislovna zveza namesto celega stavka, ki pa si ga lahko v mislih dopolnimo iz vsebine istega ali prejšnjega stavka. Naj vzamem dva primera iz del Janka Kersnika:

Sodnik je bil v tem sedel na koncu mize, kjer je stal njegov kozarec, ter zadovoljno tlačil tobak iz obrobljenega mehurja v svojo pipo. Tlačiti tobak iz mehurja, ta stavek sam zase nima smisla, ker se upira pomenu glagola tlačiti. Tobak jemljemo, zajemamo iz mehurja in ga tlačimo v pipo. Zloženi stavek pa je tak, kot ga je pisatelj zapisal, vendarle popolnoma razumljiv, čeprav je skrajšan in mu manjka cel stavek in je vrh tega zagrešil še pomensko nepravilnost.

Drug primer iz istega pisatelja: In pred leti bi imel biti imenovan svetovalcem v Ljubljani — sam predsednik mi je pisal, naj prosim tja. *Prosim tja* je samo zase brez pomena, iz zveze s prejšnjim stavkom pa nam postane pomen popolnoma jasen. Neokrnjeni stavek bi se glasil: »naj prosim za premestitev tja« ali pa »naj prosim, da me premeste tja«.

Elipse v govoru kako nehotе nastajajo, so po svoje logične nepravilnosti, a če niso v škodo razumljivosti, jih ne moremo šteti med napake, so celo jezikovne pridobitve, ker krajšajo govor, ne da bi ga delale manj jasne.

V sintaksi in besedotvorju imajo elipse pomembno vlogo tudi zato, ker so iz njih nastali in še nastajajo prislovi in prislovne zveze.

Ivan Tominec

Slovniške in pravopisne drobtine

»JE MOČ« IN »ITALIJANSKA PISA«

Lepega dne — zdi se mi, da je bilo kmalu po začasni združitvi Ljudske pravice z Borbo — se je v tem slovenskem listu pojavil izraz »je moč«, na primer: Vse mednarodne spore je moč rešiti na miroljuben način. Nisem proti temu izrazu, celo všeč mi je, ker ga je uporabljala tudi naša rajna mama, Primorka; čudno pa se mi zdi, da je v Ljudski pravici že v nekaj dneh, v drugih časnikih pa malo kasneje, skoraj docela izpodrinil vse sinonime: se da(jo), je mogoče, lahko + indikativ. Mar so se vsi najrazličnejši časnikarji kar na prvi pogled zaljubili v to na novo oživljeno besedo, da so čez noč pozabili vse druge? Ne verjamem. Najbrž se je vanjo zaljubil le kdo od Ljudske pravice, in to tako goreče, da je svoji ljubezni na ljubo začel preganjati vse njene tekmice tudi iz pisanja drugih ljudi. Ponavljam, da nisem proti njegovemu konjičku, toda uporablja naj se zmerno, tu in tam, za priboljšek, *predvsem pa naj se piše pravilno, torej z i: je moči*, saj je *môči* vendar nedoločnik — tako kot *pêči* ali *rêči*.

Ob tem primeru sem se spomnil še na nekaj: na »miroljubni način«. Mnogi pisci že nekaj časa ne ločijo več pridevnikov *miroljuben* in *miren*. Mirno ljudstvo še ni nujno tudi miroljubno in narobe: tudi miroljubno ljudstvo je kdaj pa kdaj prisiljeno v boj. V teh časih si želimo predvsem tega, da bi velike sile privolile v mir, pa četudi ne iz čiste ljubezni do miru. Želimo si miru bolj kot miroljubnosti, ki sama po sebi še ne zagotavlja miru. Pisec omenjenega stavka bi bil svoje mnenje najbrž natančneje izrazil z besedami, da se dajo vsi mednarodni spori rešiti (ali poravnati) *na miren način*, če se že ni hotel zadovoljiti s preprostim prislovom *mirno*.